

DOĞU TÜRKİSTAN'DA (URUMÇİ) NE OLDU?

Ufuk ÖZALP*

2009 Temmuz ayının başında patlak veren Sincan Uygur Özerk Bölgesindeki (SUÖB) toplumsal olaylar kısa sürede çok fazla insanın yaşamına son verilmesine neden olmuştur. Hayatını kaybedenler konusunda da gerek Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), gerekse Uygur kaynakları arasında bir tutarsızlık söz konusudur. Bu tutarsızlık, sadece hayatını yitiren insan sayısı üzerinde değil, aynı zamanda siyasal alanda da mevcuttur. En somut örneğini uluslararası arenada en çok tanınan Uygur liderlerinden Rabia Kadir ve Uygur asıllı SUÖB valisi arasındaki görüş farkları olarak vermek mümkündür. Aradaki bu farka birazdan değineceğiz. ÇHC tarafından açıklanan resmi rakamlara göre, Uygur nüfusu, sekiz milyon civarındadır. Ancak, Uygurların iddiasına göre ise açıklanan bu rakam, gerçeğin çok çok altındadır.

Temmuz 2009 olayları, aslında bir “*patlak verme*” olarak nitelendirilebilir. Tarihsel sürece bakıldığında, 1959 öncesi Uygur nüfusunun 40 milyon civarında olduğu ve bu tarihten sonra ise bu sayının 20 milyon civarında olduğu görülmektedir. Bu 20 milyonluk rakam, resmi kaynaklarca kayıt altına alınmamıştır. Bu durum, ÇHC'nin kasıtlı olarak uyguladığı bir strateji olarak yorumlanmaktadır. SUÖB'de bulunan etnik nüfusa bakıldığında Çinli Han nüfusu Uygur nüfusundan fazladır. Uygur nüfusu doğal nüfus artış oranları göz önüne alındığında şu anda 70 milyon civarında olmalıdır. Ancak, sayısal bakımdan, Çinli Han nüfusunun çok gerisindedirler. Bu da, bölgede Uygurlara karşı asimilasyon politikaları uygulandığının somut kanıtlarından biri olarak görülebilir. Yıllarca bölgede doğum kontrolleri yapılarak nüfus denetim altında tutulmuştur. SUÖB'nin başkenti olan Urumçi'de de en kalabalık etnik grup, ülke genelinde olduğu gibi Hanlardır. 2.5 milyon nüfusu olan Urumçi'de Hanlar hemen hemen 1.7 milyonluk kısmı oluşturmaktadır. Uygurlar ise ancak birkaç yüz bin ile ifade edilmektedir. Han ve Uygur nüfus artış oranlarındaki dengesizlik, Uygur Türklerine sistematik olarak uygulanan asimilasyon ve yıldırma politikalarının ÇHC bakımından başarıya ulaşmış olduğunun göstergesidir.

* Trakya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü 3. Sınıf Lisans Öğrencisi

Uygur Türklerine karşı uygulanmakta olan fiili baskılara diğere bir örnek ise, Gökbayrak olarak adlandırılan Doğu Türkistan Bayrağı'nın SUÖB'de kullanımına yasak getirilmiş olmasıdır. Uygur Türkleri, Gökbayrak'ı kullanmaları halinde hapis cezasıyla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Aslında tarihsel sürece ve coğrafi konumuna bakıldığında Urumçi'nin önemi göze çarpmaktadır. Urumçi, ÇHC'nin Batı'ya açılan kapısı konumundadır. Tarihi İpek Yolu'nun üzerinde bulunmaktadır. Stratejik önem arz ettiğinden dolayı da her zaman ÇHC'nin iştahını kabartmıştır. ÇHC'nin bu bölgede hakim güç olma isteği ve bu doğrultudaki uygulamaları en somut göstergelerindedir. Belirtildiği üzere, Han nüfusu, ÇHC'nin etkin etnik çoğunluğunu oluşturmaktadır. Urumçi'de de Han nüfusunun fazla olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, ÇHC'nin, Urumçi'de mevcut Han etnik grubu vasıtasıyla sistematik baskı uygulayarak, Uygur halkı üzerinde etki alanını genişletme gayesinde olduğu açıkça ortadadır.

Yakın tarihe göz attığımızda, Uygurların annesi olarak tanınan ve ABD'de yaşamakta olan Rabia Kadir'in yaptığı açıklamalar öne çıkmaktadır. Takvimler 2007 yılını gösterirken gerçekleştirdiği bir açıklamasında, genel hatlarıyla ÇHC'nin Uygur kadınlarına zulüm uyguladığı, devlet yetkililerinin, SUÖB'de yaşayan genç Uygur kadınlarını alarak ülkenin doğu bölgelerine çalışmaya götürdüklerini anlatmıştır. Çalışmak zorunda bırakılan Uygur kadınları bekar ve 16-25 yaş aralığından seçilmektedir. Rabia Kadir tarafından, bunun bir insan hakları ihlali olduğu vurgulanmıştır. Rabia Kadir bunları ABD Kongresi'ndeki İnsan Hakları Grubu'nda yaptığı konuşmada dile getirmiştir. Burada, çalıştırılmak üzere zorlanan bireylerin yaş aralığına, cinsiyetine ve medeni durumuna dikkat edilecek olursa; çalışma verimi açısından en dinamik çağları olan dönemde kendi ülkeleri yerine ÇHC'nin doğusu için çalışmak zorunda bırakıldıkları gözden kaçmamaktadır. Aile kurmamış olanların seçilmesine de olası bir aile kurulması durumunun engellenmesi olarak bakmak mümkün olacaktır. Uygur genç kızlara yönelik olarak gerçekleştirilen bu uygulamalarla, Uygur Türklerinin aile kurmaları, dolayısıyla da soylarını devam ettirmeleri engellenmiş olmaktadır.

Temmuz 2009'da "*patlak veren*" toplumsal olaylar 26 Haziran'da bir fabrikada çıkan kavga sonucunda hayatını kaybeden iki Uygur için düzenlenen gösteriler sonucunda meydana gelmiştir. Kavga sonucu iki Uygur'un hayatını kaybetmesini protesto etmek için yürüyüş yapılmak istenmiş, fakat ÇHC güvenlik güçleri "*sert biçimde*" protestoları engellemeye çalışmıştır. Bu tavırlarını da "*barışçı olmayan gösteriler*" şeklinde savunma yaparak

açıklamışlardır. Tüm gerçekleştirenler, ÇHC'deki en kalabalık etnik grup olan Hanlar ile Müslüman-Türk olan Uygurlar arasında bir “*etnik çatışmaya*” dönüşmüştür.

5 Temmuz 2009 günü birkaç yüz kişiyle başlayan olaylar hemen ertesinde binlerce kişinin katıldığı toplumsal bir hareketlenme olarak kendini göstermiştir. Uygurlar, ölenlerin Çin medyasında belirtildiği gibi 180-190 civarında olmadığını, daha fazla olduğunu ve bunların büyük çoğunluğunun kendi taraflarından verilen kayıplar olduğunu iddia ediyordu. Çin medyasına göre ise ölenlerin 137'si Han, 46'sı Uygur idi. Uygurlar buna şiddetle karşı çıkmaktaydılar. Hatta, Rabia Kadir, ölü sayısının 1000'den fazla olduğunu duyurmuştur.

Sincan Uygur Özerk Bölgesi valisi Uygur asıllı Nur Bekri 5 Temmuz 2009'da yaşanan olayları bir “*soykırım*” olarak nitelenmenin yanlış olacağını, bunların yurtdışında planlanan ve yurt içindeki ayrılıkçılar tarafından uygulanan dehşet verici suç eylemi olabileceğini söylemiştir. Hatta yaşananlarla ilgili olarak Rabia Kadir'i ve Dünya Uygur Kongresi'ni suçlamıştır. Ancak Rabia Kadir bunları yalanlamıştır.

2008'deki Pekin Olimpiyat Oyunları Organizasyonu'nu fırsat bilen Uygurlar, baskı ve işgal altında olduklarını uluslararası kamuoyuna duyurmaya başlamışlardır. Bu, kaçırılmaz bir fırsat olarak görülmüştür. Bu yolla küresel kamuoyunun ilgisini bölgeye çekmeyi başaran Uygurlar, yaşanan olayları, günümüzün en yaygın iletişim kanalları olarak kullanılan internet ve telefon ağları vasıtasıyla gerçekleştirmeye devam etmişlerdir. Ancak, 2009 yılında, olayların patlak vermesiyle beraber – günümüzde de alışıldığı üzere – internet ağı ve telefon şebekeleri, ÇHC tarafından kısıtlanmıştır. Gece sokağa çıkış yasakları getirilmiştir. Çin polisi SUÖB'de Hanlı ve Uygurların yaşadıkları bölgeler-mahalleler arasında tampon oluşturarak güvenlik koridoru kurmuşlardır. Fakat Uygurlar bunun böyle olmadığını savunmuşlardır. Çinli Hanlar'ın bu “*koridoru*” aşarak kendilerine karşı saldırıya giriştiğini iddia etmişlerdir ve yeniden protesto gösterileri düzenlenmiştir. Bazı Hanlılar tutuklanmıştır. Bu kez de Hanlılar tutuklamaları protesto etmişlerdir. Olayların yatışmaması üzerine bölgeye takviye kuvvetler yönlendirilmiş ve ÇHC Devlet Başkanı Hu Jintao, Roma'daki G-8 Zirvesi'ne katılmaktan vazgeçip ülkesine dönmüştür. Olayların arkasındaki kişilerin idam edileceği duyurulmuştur.

10 Temmuz günü yabancı gazetecilerden olayların sıçradığı diğer bir şehir olan Kaşgar'ı terk etmeleri istenmiştir. Bu olay kafalarda soru işaretleri oluşturmuştur. Bu kararın sebebi her ne kadar “*gazetecilerin güvenliğini sağlamak*” olarak açıklansa da itirazlar

olmuştur. Uygurlar, aynı gün Cuma namazının kılınmasının engellenmesini protesto etmişler ve bu yasak kısmen kaldırılmıştır. Olayları protesto etmek istemeleri ise yeniden polis engeliyle karşılaşmıştır.

Peki, uluslararası toplumun bu olaylara tepkileri ne olmuştur?

- ABD, durumdan büyük üzüntü duyduğunu dile getirmiştir.¹
- Fransa, olaya AB tarafından bir tepki oluşturulacağını açıklamıştır.²
- İsviçre, Çin'in basın ve ifade özgürlüğüne saygılı olması gerektiğini açıklamıştır.³
- Rusya, var olan durumun Çin'in içişleri olduğunu açıklamıştır.⁴

Türkiye'nin olaya yaklaşımı değerlendirildiğinde, ilk etapta, durumu, geçici üyesi olduğu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne taşıyacağını duyurmuştur. Ancak bu organda veto yetkisi olan ÇHC, buna karşı çıkmıştır. Uluslararası arenada konuyu gündemde tutma çabası içerisinde olan Türkiye, Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun, İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Genel Sekreteri Ekmelettin İhsanoğlu ile 8 Temmuz 2009 tarihinin akşamında gerçekleştirdiği görüşmesini, yaşanmakta olan olaylar ekseninde gerçekleştirmiş ve İKÖ'yü acilen tepki koymaya çağırmıştır.⁵ Ülkemiz basın yayın organlarında da bazı "*kurşuna dizilme*" haberleri ortaya çıkmıştır. Olaylardan sorumlu tutulan 196 Uygurun 18 Temmuz'da kurşuna dizildiği haberi, yazılı ve görsel basın yayın vasıtasıyla tüm dünyaya duyurulmuştur. Azerbaycan kaynakları da aynı türde haberler yayınlamaya başlayınca ÇHC yetkililerinden yalanlama gelmiştir.

Yaşanan olayların ertesinde, sermayedarların bölgeye olan ilgisi ön plana çıkmıştır. Bunun en somut göstergesi, Alman otomobil şirketi Volkswagen (VW), Urumçi'ye fabrika kurma kararı almış olmasıdır. Bu fabrika Doğu Türkistan'da açılacak ilk yabancı firma olacaktır.⁶ Sanayileşen ve küreselleşen dünya gerçeği göz önüne alındığında, Urumçi'nin taşıdığı stratejik önem, ÇHC'nin bu bölgeye özel ilgi göstermesinin arka planında yatan gerçekleri daha net bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bölge, ekonomik olarak da ÇHC'nin ilgi alanı içindedir. Tüm bunların yanında ülkemizin de SUÖB ve Urumçi'ye olan ilgisi artarak devam etmektedir. İlk defa mevcut Cumhurbaşkanı Abdullah Gül bölgeyi ziyaret eden ilk Türk Cumhurbaşkanı olmuştur. Ardından, geçtiğimiz Nisan ayında da Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, beraberinde birçok gazeteci ve iş adamı ile bölgeyi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret de kendi alanında bir ilk olma özelliği taşımaktadır. İlk

kez bir Türk Başbakan bölgeyi ziyaret etmiştir. Bölge halkının sevgi gösterileriyle karşılanmışlardır. Bu ziyaret esnasında bir çok ticari anlaşmalara imza atılmıştır.

Çin, binlerce yıllık bir medeniyettir. Ancak modern bir devlet olma özelliği sadece son yüzyıl göz önünde bulundurularak söylenebilir.⁷ Türkler ile çok eski zamanlardan gelen komşuluk geleneği ve düşmanlık alışkanlığı kendini günümüzde dahi göstermektedir. Gerek nüfus, gerek yüz ölçümü açısından büyük bir ülke olan ÇHC yine de SUÖB'yi de koşulsuz hakimiyeti altında tutmak istemektedir. Bu açıdan 20. yüzyılın ikinci yarısının ifade ettiği çok şey vardır. Bölgede bir türlü kurulamayan istikrar, kurulum varlığı sona eren devletler oynanan oyunların birer habercisi olarak yorumlanabilecektir. Sözün kısası; ÇHC'nin gerek etnik, gerek dini, gerek kültürel, gerekse de sayısal açıdan kendisini zorlamayacak bir topluluğa hükmetmesi daha kolay olacağından gerçekleştirenlerin –insani boyutu bir kenara bırakabilirsek- çok da olağanüstü olmadığı açıktır. ÇHC'nin SUÖB'nin hakim olduğu coğrafyaya ihtiyacı vardır. Hanlar da bu uğurda hareket etmektedir. Bu ihtiyacı şimdilik zor ile gidermektedirler.

¹ <http://www.ntvmsnbc.com/id/24981949/>

² ^ "France concerned over Xinjiang riots" ((İngilizce)). *The International News* (7 Temmuz 2009). 9 Temmuz 2009 tarihinde erişilmiştir.(

http://tr.wikipedia.org/wiki/Temmuz_2009_Urum%C3%A7i_ba%C5%9Fkald%C4%B1r%C4%B1lar%C4%B1)

³ http://www.swissinfo.ch/eng/news_digest/Violence_in_Xinjiang_worries_foreign_ministry.html?cid=7499024

⁴ <http://www.milliyet.com.tr/Dunya/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1115424&Date=08.07.2009&Kategori=dunya&b=Rusya:%20Sincan%20Uygur%20Ozerk%20Bolgesindeki%20olaylar%20Cinin%20icisleri>

⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/12030497.asp?gid=229>

⁶ <http://www.haber7.com/haber/20120420/Volkswagen-Urumciye-fabrika-kuracak.php>

⁷ Deniz Ülke Arıboğan'ın <http://www.aksam.com.tr/cin-ve-civili-nationlar-arasi-diyalog-6216y.html> bağlantısındaki yazısından bir kesit.